

усій його філософській ліриці (“Зимовий діалог”, “До душі”, “Людськість”, “Думи буття”), доповнюючи авторську концепцію митця.

Ідеалом народного поета в ліриці В. Самійленка постає образ Т. Шевченка (вірші “Українська мова”, “26 лютого”, “Вінок Тарасові Шевченку в день 26 лютого” та ін.). Як і авторська концепція митця, його художня інтерпретація проходить шлях від сприйняття в дусі народницьких ідей (“батько Тарас”, співець поневоленого люду) до оновленого трактування (проповідник найвищих загальнолюдських цінностей, гуманності та духовної чистоти) [4, 240].

В алегоричній формі образ митця представлено в поезії “Орел” (1890). На противагу ідеям поетів-“парнасців” автор утверджує думку про нерозривний зв’язок із земним життям. Проте митцеві-орлові дано дар, що відрізняє його від інших: він здатен у хвилини, коли *“гидко ставало на землю дивитись”*, в думках сягати *“до сонця свого, / Щоб вільним промінням волі напитись”* [3, 69]. Кінцівка відтвореної у вірші історії тлумачить авторську настанову щодо ролі митця серед людей: орел, побувавши у небесних сферах, сідає на підвищенні край непросвітленого земного життя і ділиться своїм скорбом з тими, хто не має його дару світобачення. Відзначимо, що схожа художня інтерпретація образу орла наявна у повісті О. Кобилянської “Царівна”, а мотив прометеїзму, присутній у творчості В. Самійленка, споріднює її з духовно-мистецькими ідеями І. Франка та Лесі Українки.

Отже, концепція митця у філософській ліриці В. Самійленка пройшла розвиток від осмислення в дусі народницьких ідей до концепції раннього модернізму, згідно з якою письменник має бути не стільки слугою свого народу й співцем його бід, скільки світочем та провідником до світу вищих ідей, здатним бачити та відкривати в людині індивідуальність. Така світоглядно-естетична еволюція дозволила письменнику зробити помітний внесок у розвиток української літератури на важливому переломному етапі, що свідчить про цінність його художніх та філософських ідей.

Література

1. Багдановіч М. В. Самійленко. Поўны збор твораў. Мінск: Наука і тэхніка, 1993. Т. 2. С. 300-315.
2. Бондар М. Творчість Володимира Самійленка / В. Самійленко. Твори. К.: Дніпро, 1989. С. 5-46.
3. Самійленко В. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Переспіви та переклади. Статті та спогади / вступ. ст., упоряд. і приміт. М. Г. Чернопиского; ред. тому П. І. Орлик. К.: Наукова думка, 1990. 608 с.
4. Староста О. Інтерпретація образу Т. Шевченка в ліриці В. Самійленка. Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Філологія / гол. ред. Г. В. Шумицька. Ужгород: Видавництво УжНУ “Говерла”, 2016. Вип. 2 (36). С. 237-241.

Федоренко О. Б.,

кандидат філологічних наук,

Донецький юридичний інститут МВС України (м. Кривий Ріг)

ВНУТРІШНЯ І ЗОВНІШНЯ КРАСА СЕВЕРИНА НАЛИВАЙКА – ГЕРОЯ УКРАЇНСЬКИХ РОМАНІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Образ козацького провідника Северина Наливайка, героя українських романів ХХ століття, привертав увагу багатьох дослідників: П. Мисника, М. Лакизи, Н. Над’ярних, Л. Ромащенко, О. Проценко, Т. Сагайдак та інших. Однак художні інтерпретації характеру Северина Наливайка вимагають подальшого й глибшого вивчення.

Козацького ватажка письменники змальовують за допомогою різних художніх прийомів. Так, застосовуючи прийом інохарактеристики, І. Ле передав захоплення і переляк польського гетьмана коронних військ Жолкевського від непересічних вояцьких здібностей Наливайка: "... при шаблі він господар європейський!.. <...> Наливайко – справжній вояка, <...> страшний вояка!" [3, 157–158]. Тож після незаперечної перемоги козаків у Случьку граф Замойський своєрідно тлумачить воїнський хист Наливайка, "якому чорт шаблею править у бою..." [3, 289].

Послугуючись різними художніми засобами (спочатку – порівняннями й епітетами, а тоді – й метафорами), митець зображує Северина в бою як казкового героя: "Наливайко <...> як звір, кинувся просто в лоб кінноті гетьмана. <...> Від його шаблі та з-під копит його страшного білокопитого коня кресався вогненний слід, горіло поле бою, а від пекельної посмішки на його устах божеволіли найзавзятіші ротмайстри й поручники" [3, 350].

Романтичний образ Наливайка І. Ле створив за допомогою гіперболічних порівнянь, лексем на означення раптовості дії, виразних взаємохарактеристик тощо. Ці засоби романіст застосовує, розкриваючи стосунки героя з жінками. Так, заміжня графиня Барбара, уперше побачивши сотника Наливайка, одразу зачарувалася його молодістю, волелюбністю і незалежністю. Письменник передав зацікавлення й захоплення молодой полячки Северином, вдало порівнявши козака із незнаною нею (а тому й дуже притягальною) природою України – "овіяний степовими вітрами, стрункий, як промінь, і рухливий, як гірський потік, <...> надто незалежний, як стихія" [3, 23].

Засобом метафори І. Ле розповідає про наміри далекоглядної графині Барбари щодо Наливайка – "заповзятість його звияжну одягти в кунтуш польського шляхтича". Далі задуми полячки автор розкриває, застосовуючи антитези та епітети: "Не мечем, а ласкою запобігти лиха, і Короні Речі Посполитої подарувати полководця з лев'ячою мужністю" [3, 286]. Сприймання Наливайка княгинею Острозькою І. Ле показав засобом порівняння: за різних життєвих ситуацій (коли він сміявся, співав, розповідав про коней або навіть твердо надавав накази) – для неї "його голос звучав як пестоші коханця..." [3, 138]. По-іншому сприймає Наливайка молода панна Лашка. Почуття цієї жінки автор розкрив засобом порівнянь і метафори – "відчуваєш себе, як лозина біля ставу: ростеш і гнешся, і вроду свою дівочу, немов у люстрі, в тих очах молодецьких упізнаєш... Коли б католик він – не пішов би від неї з непокарбованим любов'ю серцем..." [3, 213].

Художнім засобом метафори І. Ле привертає увагу до зовнішності Наливайка в бою: "Сама смерть не сміялася страшніше, пожираючи свої приречені на загибель жертви" [3, 313]. Метафорою, підсиленою порівнянням, автор передав відчуття переляку польського офіцера Уніховського від виразу люті на обличчі Наливайка: "Його посмішка, як страховище пекельне, посидала холод під теплий одяг полковника" [3, 270].

Письменник В. Кулаковський зобразив Северина Наливайка (героя свого однойменного роману) невразливим до зброї, безстрашним і фізично здоровим. Таким ватажка бачать козаки-побратими [2, 425]. З позиції козаків В. Кулаковський подав припущення щодо виникнення унікальних здібностей Северина Наливайка – або "від Бога", або кимось пороблені. Тому дорівнятися до цього характерника – марна справа [2, 425]. Митець наділив Северина Наливайка магічною силою, гіперболізував його вміння перемагати ворога. Так, один із персонажів-козаків, додаючи вигадки, розповідає, що якось у бою турок почав стріляти Северинові в груди, а той іде прямо на нього. Тоді турок ударив Наливайка списом – і все від того загуло, а козак далі суне на нього. Тож усі турки зі стіни, як груші, посипалися – а вдіяти з Наливайком нічого не змогли [2, 424–425].

Відповідно до жанру роману-монтажу М. Вінграновський розкриває портрет Северина Наливайка фрагментарно й поступово – малює, наче художник мазками, і в уяві читача виникає цілісний образ героя. Автор передає його переважно з позицій інших персонажів. То на широкі плечі сотника кинув погляд Януш Острозький, то

Троянди й виноград: феномени естетичного і прагматичного в літературі та культурі

євнух відчув, що обличчя гетьмана “від Бога”, то капуджі-баша, побачивши помираючого Наливайка в домовині, одразу зрозумів, що він обіймає значне соціальне становище і має неабиякий розум [1, 231, 404, 450]. Захоплення викликав гетьман Наливайко і в інших козаків. Наприклад, Петро Конашевич розмірковував над тим, звідки у Северина така неймовірна безстрашність? І припустив, що або від Бога, або від народження [1, 483]. Нечуваною силою наділив Наливайка, героя свого однойменного роману, М. Вінграновський: його Северин спокійно витримує надзвичайну напругу бою. Про це автор розповів з позиції польського гетьмана Жолкевського [1, 559, 568].

М. Вінграновський поетичним засобом метафори не лише зображує психічний стан героя (“блідим могильним вогнем став підходити Наливайко” [1, 351]), а й налаштовує читачів на сприймання подальшого епізоду – непохитну рішучість і готовність Наливайка прийняти смерть, аби спокутувати його гріх перед запорожцями (бій проти них під П’яткою). Незвичайну силу погляду Наливайка М. Вінграновський передає за допомогою метафори – козакові Петру Конашевичу від очей Северина “дихнуло інеш” [1, 484]. А коли гетьман дізнався, що польський пан убив його батька, то “його очі взялися морозом...” [1, 555]. Епітетом “страшний” романіст характеризує голос Наливайка [1, 579]. Метафорично митець увиразнює очі Наливайка у вирішальний момент його сватання до Галі на Різдво, коли він очікував відповіді її матері: “Його ще вогкі з морозу очі враз посухшали й взялися темним вогнем” [1, 219].

Роман “Северин Наливайко” наближує до українського фольклору не тільки поетичність мовлення М. Вінграновського. Казковості й романтизму роману надає фантастичність багатьох вигаданих епізодів, виписаних досить колоритно. Перш за все образ героя роману митець змалював відповідно до модерної традиції. І не стільки в історичному ракурсі, як у романтичному й авантюрно-пригодницькому дусі. Наприклад, несподівано автор зобразив козацького гетьмана Наливайка коронованим на китайського імператора, до того ж – верхи на верблюді на ім’я Месія [1, 378–379]. Незвичайною пригодою Наливайка було й те, що водою він дістався в труні прямісінько до кримського хана в Очаків. Цей вигаданий М. Вінграновським епізод сприймається тим більш неправдоподібно через те, що тяжко хворий козацький гетьман Наливайко і поранений (у бою із козаками-запорожцями) кримський хан Газі-Гірей знайшли спільну мову, довго спілкувалися – і коли найкращі лікарі вилікували Наливайка, хан відпустив його і козаків із дарунками [1, 447–457, 469–471].

Література

1. Вінграновський М. С. Вибрані твори / передм. Л. М. Талалая. Київ: Дніпро, 2004. 832 с.
2. Кулаковський В. М. Максим Кривоніс: іст. роман ; Северин Наливайко : роман. Київ: Укр. Центр духовної культури, 1998. 560 с.
3. Ле І. Твори: у 7 т. Київ: Дніпро, 1969. Т. 4. Наливайко : історичний роман. 455 с.

Філоненко С. О.,
доктор філологічних наук,
Бердянський державний педагогічний університет

ВІКТОРІАНСЬКА КРАСА З СОБАЧОГО ПОГЛЯДУ: ЕСТЕТИКА В ПОВІСТІ “ФЛАШ” ВІРДЖИНІ ВУЛФ

Повість “Флаш” Вірджинії Вулф написана в 1933 році після роману “Хвилі”, який важко давався авторці. Тож робота над нею стала свого роду перепочинком для втомленої письменниці, про що вона зазначила в щоденнику. Як і раніший роман “Орlando”, “Флаш”